

Валентина Радкевич
Інститут педагогічної
освіти і освіти дорослих
АПН України
м. Київ

Концептуальні засади розвитку професійно-художньої освіти в Україні

Характерними ознаками сучасного стану національно-культурного розвитку українського суспільства є зростання національної свідомості громадян, посилення їхнього інтересу до народних традицій, обрядів, промислів і ремесел, рідної мови, усвідомлення необхідності збереження народного мистецтва, особливо в умовах глобалізаційних процесів.

У відродженні та розвитку народних художніх промислів і ремесел як важливої складової духовної культури українського народу провідну роль відіграв Закон України „Про народні художні промисли” (2001 р.)¹, згідно з яким було відрегульовано правові, організаційні та економічні відносини у галузі народних промислів і зокрема у підготовці фахівців художнього профілю у навчальних закладах усіх рівнів акредитації за рахунок коштів державного бюджету.

Розв’язати дану проблему на загальнодержавному рівні покликана професійно-художня освіта – складова цілісної системи професійної освіти, що забезпечує підготовку висококваліфікованих, конкурентоспроможних на ринку праці фахівців художнього профілю, у тому числі з професій художніх промислів і ремесел, а також створює належні умови для творчого розвитку особистості, формування її духовних цінностей, національної свідомості й громадянськості, художнього мислення і культури професійної діяльності на основі оволодіння історико-культурною спадщиною народного декоративно-прикладного й образотворчого мистецтва.

---

¹ Закон України „Про народні художні промисли” Верховної Ради України. – К. – №2547 – III/01 – ВР від 21.06.2001. – 10 с.

У розвитку професійно-художньої освіти важливе значення мають положення, викладені у Конституції України (1996); Законах України „Про освіту” (1991), „Про загальну середню освіту” (1999), „Про професійно-технічну освіту” (1998), „Про вищу освіту” (2002); Державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ століття) (1993), Національній доктрині розвитку освіти (2002); Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні (2004), Концепції естетичного виховання учнівської молоді (1991) тощо.

У професійній підготовці фахівців художнього профілю і зокрема з професій художніх промислів і ремесел також враховуються вимоги, викладені у Положенні „Про ступеневу систему освіти в Україні” (1993), „Про ступеневу професійно-технічну освіту” (1999), „Про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти” (2000), „Про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах” (2006) та інших нормативно-правових документах, що регламентують діяльність професійних художніх навчальних закладів України.

Відповідно до цього *вихідними положеннями* розвитку професійно-художньої освіти є : ступеневе професійне навчання фахівців художнього профілю, його неперервність, наступність і взаємозв'язок на всіх освітніх рівнях; стандартизування змісту професійно-художньої освіти; первинність національної культури у змісті підготовки фахівців художнього профілю; досягнення якості професійної підготовки фахівців художнього профілю на основі посилення фундаментальної образотворчої й технологічної компоненти змісту професійно-художньої освіти; поєднання принципів розвитку народного і сучасного декоративно-прикладного мистецтва у професійній підготовці фахівців художнього профілю; пріоритет естетичних ідеалів над утилітарно-меркантильними цінностями та інтересами особистості як активного творчого суб'єкта, здатного до самостійних зусиль в удосконаленні професійно-художньої майстерності; єдність педагогічних і

мистецьких цінностей у професійно-художньому навчанні, вихованні, творчому розвитку і саморозвитку особистості; науково-методичне забезпечення професійно-художньої освіти; гармонізація інтересів і розвиток творчої співпраці учнів і педагогів в процесі навчальної й професійно-художньої діяльності, декоративно-прикладної творчості; розвиток взаємодії з підприємствами, організаціями художнього спрямування, досвідченими народними майстрами; створення нових освітніх структур, типів навчальних закладів, навчально-виробничих підрозділів художнього профілю.

Функціонування і подальший розвиток професійно-художньої освіти потребують запровадження таких *принципів*, які визначають сутність ступеневої підготовки фахівців художнього профілю. Серед них: особистісно орієнтований розвиток майбутнього фахівця художнього профілю на основі принципів гуманізації, гуманітаризації, демократизації, диференціації, екологізації та естетизації освіти, самореалізації в художньо-творчій діяльності; ціннісного орієнтування в мистецтві як чинника формування і професійного вдосконалення майстра-художника; єдності теорії і практики в художньому розвитку особистості; спеціалізації професійно-художнього навчання; індивідуалізації навчальної і художньої діяльності; інтеграції змісту загальної художньої і професійної підготовки, інтегрування науки, освіти, мистецтва; єдності принципів композиції; емоційних і раціональних засад реалізації художнього задуму; проблемності у професійно-художньому навчанні тощо.

Мета професійно-художньої освіти впливає із розуміння її сутності щодо: ступеневої підготовки фахівців зокрема з професій художніх промислів і ремесел, спеціальностей художнього профілю; оволодіння особистістю систематизованими знаннями й уміннями, необхідними для організації художньої діяльності відповідно до її індивідуальних здібностей, нахилів, професійних інтересів; всебічний розвиток таланту особистості фахівця, інтелектуального й художнього мислення, національної самосвідомості; підготовки випускників професійних художніх навчальних

закладів до творчої самореалізації й професійного вдосконалення протягом усього життя.

Мета професійно-художньої освіти досягається шляхом вирішення *освітньо-виховних завдань*: створення неперервної системи професійно-художньої освіти з урахуванням історичного вітчизняного досвіду учнівства в народному мистецтві, сучасних тенденцій підготовки фахівців художнього профілю; виведення професійно-художньої освіти на новий якісний рівень, що відповідає нахилам, здібностям, можливостям особистості та потребам суспільства в мобільних, високоосвічених, культурних і талановитих фахівцях художнього профілю; підвищення престижу професійно-художньої освіти як важливої складової культурного розвитку особистості, її соціального захисту на ринку праці; навчання і виховання майбутніх фахівців художнього профілю, здатних активно й творчо застосовувати знання традицій народного мистецтва, професійні вміння в самостійній художній діяльності, спрямованій на проектування та виготовлення в матеріалі виробів декоративно-прикладного мистецтва, творів образотворчого мистецтва – засобів естетизації матеріально-предметного середовища; розвиток творчої індивідуальності, формування її моральних, ціннісних орієнтацій у світі прекрасного; формування наукового та художнього мислення особистості, розуміння тенденцій розвитку образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; формування в учнів психології сприймання кольору, форми, естетичних якостей виробу, культури професійно-художньої діяльності, спілкування, політичної, екологічної й фізичної культури; розробка і запровадження державних стандартів професійно-художньої освіти з різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; впровадження сучасних педагогічних і виробничих технологій, методик контролю знань і вмінь учнів у навчально-виробничий процес професійних художніх навчальних закладів; забезпечення комп'ютерної грамотності майбутніх майстрів-художників; створення комплексу науково-методичного забезпечення предметів і професій художнього профілю: розробка підручників, навчальних

посібників, хрестоматій, енциклопедій, засобів письмового інструктування; впровадження креативної діагностики з метою корекції професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю; прилучення учнів до етнографічної діяльності, дослідження традицій народного мистецтва, проблем сучасного декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва; створення умов для всебічного розвитку особистості у системі гурткової роботи; модернізація матеріальної бази професійних художніх навчальних закладів.

Зміст професійно-художньої освіти визначається державним стандартом освіти, а також:

а) забезпечує загальноосвітню, загальнокультурну та професійну основу художньої підготовки особистості, що спрямована на постійне вдосконалення професійно-художньої майстерності, задоволення потреб ринку праці в мобільних, конкурентоспроможних фахівцях художнього профілю;

б) сприяє виявленню та розвитку художніх здібностей особистості з метою обґрунтованого вибору спеціалізації професійно-художньої підготовки;

в) забезпечує наступність та диференціацію у навчанні образотворчої грамоти з рисунка, живопису, скульптури, композиції, оволодіння технологіями декоративно-прикладного мистецтва;

г) сприяє формуванню інтелектуального, художньо-образного мислення особистості, її пізнавально-творчої активності, художнього смаку, емоційно-естетичного ставлення до навколишнього середовища.

Зміст професійно-художньої освіти визначається кваліфікаційними вимогами до підготовки майбутніх фахівців художнього профілю різних освітньо-кваліфікаційних рівнів: робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр, а також їхнім функціональним призначенням.

Якісна підготовка фахівців художнього профілю потребує дидактично обґрунтованої *системи навчально-методичної документації і засобів навчання*, необхідних для здійснення навчального процесу:

- програмне забезпечення (освітньо-професійна програма, навчальний план за рівнями підготовки, тематичні плани і програми з предметів, професій, нормативи оснащення кабінетів, художніх майстерень, лабораторій тощо);

- інформаційне забезпечення (підручники, посібники, опорні конспекти, довідники, хрестоматії, методичні розробки, рекомендації тощо);

- алгоритми діяльності (дидактичні модулі, творчі завдання, інформаційно-технологічні картки, схеми, картки контролю і самоконтролю знань, умінь і навичок, тести, прикладні та контролюючі програми тощо);

- засоби навчання (площинна й об'ємна наочність, натуральні зразки, гіпсові моделі, муляжі, чучела, діафільми, кінофільми, відеофільми, кодопозитиви, комп'ютери, відеомагнітофони, телевізори тощо).

Комп'ютерне забезпечення навчального процесу базується на обладнанні індивідуального робочого місця учня, що сприяє ефективній імітації професійної діяльності, удосконаленню її змісту, організації, індивідуального професійно-художнього навчання.

Зміст науково-методичного забезпечення враховує специфіку етнонаціонального розвитку різних регіонів України та їх певні історико-культурні особливості, в яких розкриваються характерні орнаментальні мотиви і композиції, улюблені кольорові гами, різноманітні техніки виконання тощо, спрямовані на формування ідейних поглядів на характер народного мистецтва.

Такий підхід дає змогу розробляти методики професійного навчання, диференційовані творчі програми різних рівнів складності, системи поетапної атестації знань і вмінь майбутніх фахівців художнього профілю.

Процес оновлення методичної роботи базується на принципах демократизації та гуманізації, що сприяє активній діяльності проблемних лабораторій, творчих колективів із залученням митців до створення навчально-методичних комплексів, банку даних з питань вітчизняного зарубіжного досвіду підготовки фахівців художнього профілю, експериментальних навчальних планів і програм.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу здійснюється:

- на місцевому рівні – педагогічними працівниками навчальних закладів художнього профілю;
- на обласному рівні – науковий навчально-методичними центрами;
- на загальнодержавному рівні – державним науково-методичним органом.

Реалізація концептуальних положень здійснюється через навчальний процес, спрямований на формування художньої майстерності, під якою розуміють вищий рівень професійної діяльності .особистості, сформований у результаті оволодіння професійно значущими знаннями, вміннями й навичками, а також потребу в її творчому вдосконаленні і прагненні створювати нові твори образотворчого та декоративно прикладного мистецтва. Процес формування художньої майстерності пов'язаний з ручним виготовленням художніх виробів, сприяє розвитку фантазії учнів, умінь імпровізувати, формувати неповторну техніку виконання.

До специфічних особливостей навчання в професійних художніх навчальних закладах віднесено: організацію дослідно-пошукової діяльності учнів, зміст якої пов'язаний з програмою етнографічних експедицій; залучення майбутніх фахівців художнього профілю до участі у виставках образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, у конкурсах професійної майстерності; формування вміння самоаналізу й самооцінки власної роботи; зміна стилю спілкування в системі «педагог-учень», його перехід до співробітництва. Ефективність цього процесу залежить від педагогічних умов, серед яких особливого значення набувають: творча

діяльність педагога; формування в учнів почуття задоволення своєю роботою і впевненість у власних творчих можливостях; висока естетична культура, що відображає естетичні почуття та художньо-образне мислення.

Навчання професій художнього профілю передбачає також реалізацію принципу індивідуального підходу під час освоєння учнями нових технік художнього мистецтва на високому рівні самостійної діяльності. Ефективними умовами успішної організації навчально-виховного процесу є: впровадження нових технологій навчання з урахуванням особистісних прагнень і можливостей; мотивація художньої діяльності; закріплення успішних результатів діяльності; поступове удосконалення змісту діяльності; розвиток активності і самостійності тощо.

Важливою у процесі розвитку творчої та соціально зрілої особистості є система позаурочної діяльності, яка передбачає організацію роботи гуртків професійного спрямування, художньої самодіяльності, молодіжних клубів, спортивних секцій, екскурсій до музеїв образотворчого та народного мистецтва тощо.

Забезпечення якісного складу учнів – майбутніх фахівців художнього профілю потребує: цілеспрямованої організації профорієнтаційної роботи серед молоді з метою виявлення та залучення до навчання абітурієнтів з творчими здібностями і початковою художньою освітою; популяризації професій художнього профілю у засобах масової інформації.

В удосконаленні професійної підготовки фахівців художнього профілю необхідна наступність на всіх рівнях навчання, що сприяє поступовому і неперервному розвитку художніх здібностей особистості та формуванню в неї стійкого професійного інтересу.

Для реалізації концептуальних положень розвитку професійно-художньої освіти необхідно:

- об'єднання зусиль науковців, творчих педагогічних, художніх спілок, громадських організацій для теоретико-методологічного обґрунтування актуальних проблем професійно-художньої освіти;

- розробка державних стандартів з професій і спеціальностей художнього профілю для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня;
- розробка Положення про професійний художній навчальний заклад;
- розробка Положення про структурний підрозділ професійного художнього навчального закладу – навчально-виробнича майстерня (студія) з художніх промислів і ремесел;
- створення Асоціації працівників професійних художніх навчальних закладів;
- розширення номенклатури профілів підготовки фахівців художнього спрямування;
- створення умов для професійної підготовки з професій художніх промислів і ремесел дорослого населення, учнів старшої школи;
- підготовка нового покоління підручників, посібників, методик навчання з різних художніх спеціальностей;
- створення журналу „Професійно-художня освіта України”;
- створення науково-дослідної лабораторії з проблем професійно-художньої освіти;
- створення координаційної ради в галузі професійної підготовки фахівців художнього профілю;
- підвищення професійно-художньої компетентності педагогічних кадрів;
- розвиток взаємодії з підприємствами народних художніх промислів, залучення їх до організації та контролю процесу навчання в професійних художніх навчальних закладах;
- налагодження тісних зв'язків з Міністерством культури, Спілками художників, народних майстрів України для спільного проведення наукових конференцій, практичних семінарів, виставок, конкурсів придбання мистецької літератури, художніх матеріалів тощо;
- розвиток міжнародного наукового співробітництва з проблем педагогіки і психології професійно-художньої освіти;
- відродження Всеукраїнських виставок образотворчого та декоративно-

прикладного мистецтва, конкурсів художньої майстерності, олімпіад;

- створення умов для відпочинку творчої молоді і працівників професійних художніх навчальних закладів України;
- започаткування державних та іменних стипендій талановитій молоді, творчим педагогам професійних художніх навчальних закладів;
- висвітлення результатів професійної підготовки фахівців художнього профілю у засобах масової інформації.

Валентина Радкевич

Концептуальные основы развития профессионально-художественного образования в Украине

Резюме

У статті розкрито концептуальні засади розвитку професійно-художньої освіти в Україні.

Обґрунтовано мету, завдання, принципи, зміст, науково-методичне забезпечення професійної підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів художнього профілю у професійних художніх навчальних закладах України.

Valentina Radcewich

Conceptual bases of development of professional-artistic education in Ukraine

Resume

In the article the conceptual bases of development of professional-artistic education are exposed in Ukraine.

The purpose, task, principles, maintenance, scientific-methodical providing of professional preparation of the skilled working and junior specialists of artistic type in professional artistic educational establishments of Ukraine.